

Nr 86.

Ankom till riksdagens kansli den 27 april 1942 kl. 3 e. m.

*Utlåtande i anledning av väckta motioner om landets
tillgodoseende med elektrisk energi m. m.*

(4:e avd.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren (I: 5) av herr V. Andersson m. fl. och den andra inom andra kammaren (II: 13) av herr A. Pettersson i Dahl m. fl., har hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning och förslag i följande spörsmål:

1) möjligheten av en enhetlig ledning av landets kraftförsörjning eventuellt ett förstatligande av produktionen och tillhandahållande av elektrisk energi;

2) frågan om enhetligare taxor för elektrisk energi samt lägre pris härå för landsbygdens folk;

3) åtgärder för ett effektivare tillgodoseende av landsbygdens behov av elektrisk energi; samt

4) frågan om större planmässighet och enhetlighet vid utförandet av de elektriska ledningsnäten för att därigenom bland annat åstadkomma standardisering vid tillverkningen av elektriska apparater och utrustning.

Över motionerna hava yttranden avgivits den 28 februari 1942 av kommerskollegium och den 4 mars 1942 av vattenfallsstyrelsen.

Kommerskollegium har i huvudsak anfört följande:

För bedömande av frågan, i vad mån landets kraftbehov tillgodoses medelst vatten- respektive värmekraft, äro de i motionerna angivna siffrorna — som sannolika avse den installerade maskineffekten — missvisande. Förbrukningen av kol- och brännoljor för elektrisk kraftproduktion bestämmes nämligen icke av *maskineffekten* utan av den alstrade *energimängden*. En jämförelse mellan vattenkraften och värmekraften måste därför baseras på energimängderna. Gör man detta, blir fördelningen mellan de olika kraftkällorna en helt annan än den motionärerna angivit.

Det kan icke bestridas, att det ur beredskapssynpunkt varit lyckligt, om våra vattenfall under fredstid utbyggts och våra sjösystem reglerats i större omfattning än vad som skett. Förklaringen till att utbyggnaderna icke tidigare forcerats ligger givetvis däri, att det under normala förhållanden varit tekniskt-ekonomiskt förmånligare att alstra viss reserv- och toppkraft medelst värmekraft. Från och med år 1938 ha emellertid betydande utbyggnadsarbeten för erhållande av vattenkraft i ökad omfattning igångsatts eller beslutats, och efter dessa arbetens slutförande torde kraftsituationen bliva väsentligt ljusare. Arbetena bedrivs med stark forcering inom gränserna för arbetskraftens prestationsförmåga och materialtillgången. Det oaktat taga dylika omfattande arbeten relativt lång tid i anspråk. Det måste även ihågkommas, att de ojämförligt största krafttillgångarna finnas i landets nord-

ligaste delar, medan behoven av kraft äro störst i de södra och mellersta delarna av landet. Förutom kraftstationer och vattenregleringsanläggningar erfordras därför även ledningar av betydande längd och överföringsförmåga för att kraften skall kunna nyttiggöras.

Kollegium är av den uppfattningen, att såväl från statens som från kommunala och enskilda kraftproducenters sida allt som är möjligt göres för att förbättra krafttillgången och att i fråga om denna föga eller intet för närvarande kan vinnas genom ytterligare åtgärder i motionens syfte.

En enhetlig ledning för de större statliga, kommunala och enskilda kraftproducenterna existerar för övrigt redan i den vid krigsutbrottet inrättade, statligt kontrollerade »centrala driftledningen», som omfattar mer än 90 procent av kraftproduktionen. Denna är visserligen närmast att betrakta som en beredskapsorganisation men collegium tager för givet att, då fredsförhållanden åter inträtt, frågan om dess bibehållande som permanent institution kommer att upptagas till prövning.

I detta sammanhang vill collegium understryka, att trots att kraftbehovet stigit i högre grad än vad som kunnat förutses och trots de tre senaste årens anmärkningsvärt ringa nederbörd har landets kraftbehov hittills kunnat tillgodoses i — praktiskt taget — full utsträckning. Den krafttransonering, som ur kolbesparingssynpunkt ansetts böra vidtagas, torde nämligen icke motsvara mera än $\frac{1}{4}$ procent av totala kraftproduktionen efter krigsutbrottet. Den är dessutom begränsad till mindre viktiga kraftbehov.

I fråga om lämpligheten av här åsyftade utbyggnadsarbeten såsom arbetslöshetsobjekt får collegium endast framhålla, att den knappa tillgången på material och fackkunnig arbetskraft säkerligen för viss tid framåt måste hindra igångsättandet av mera betydande arbeten utöver de redan påbörjade eller beslutade.

I fråga om spørgsmålet om enhetligare taxor för elektrisk energi framhöll collegium i yttrande den 12 mars 1941 till statsutskottet, att frågan är värd beaktande och att collegium ägnade densamma uppmärksamhet. Collegium ha numera vidtagit förberedande åtgärder för utredning av möjligheterna att ernå enhetliga taxeformer och avser snarast möjligt slutföra denna utredning.

För landsbygdens planmässiga elektrifiering ha statsmakterna redan tidigt visat sitt intresse och vidtagit åtskilliga åtgärder för att befrämja en sådan. Då motionärerna påtala önskvärdheten av större planmässighet och mera genomförd standardisering av distributionsanläggningarna, beröra de alltså ett gammalt önskemål. Det är givet, att om den nu i huvudsak fullt genomförda landsbygdselektrifieringen bedömes med utgångspunkt från teknikens nuvarande ståndpunkt, vissa brister kunna konstateras i avseende å planmässighet och utförande. Det må emellertid ihågkommas, att jämsides med elektrifieringen en oerhörd teknisk utveckling ägt rum, att kraftbehoven stegrats i mycket stor omfattning samt att den huvudsakliga landsbygdselektrifieringen forcerades fram under förra världskriget, då brist rädde såväl på sakkunnig arbetskraft som på lämplig materiel. Möjligheterna att vid koncessionsärendenas avgörande taga hänsyn till planmässigheten voro även vid denna tid små. Genom den ändring av 1902 års elektricitetslag, som trädde i kraft den 1 juli 1939 (Sv. förf.-saml. 458/1938), ha emellertid dessa möjligheter ökat, i det att prövningen av koncessionsansökningarna enligt uttrycklig bestämmelse i lagen skall avse även behovet av anläggningarna och dessas förenlighet med en planmässig elektrifiering.

Att på en kortare tid genomföra en fullständig rationalisering av den redan tillkomna elektrifieringen förefaller icke möjligt. En successiv omprövning möjliggöres däremot av det förhållandet, att de koncessioner, som beviljats enligt 1902 års lag, äro tidsbegränsade, vanligen till 40 år från huvudanlägg-

ningens koncessionsdatum, och därför efter hand förfalla med början under år 1943.

Vad gäller planläggningen och utförandet av nyelektrifieringar vill kollegium icke bestrida, att i enstaka fall anmärkningar kunna framställas. Orsaken härtill ligger dock enligt kollegii uppfattning icke i bristande övervakning från statens sida utan främst i de missförhållanden, som råda i vårt land beträffande utbildningen av de elektriska installatörerna. Dessa missförhållanden ha vid upprepade tillfällen bringats till statsmakternas kännedom av ansvariga myndigheter och andra intresserade, senast genom tvenne likalydande motioner till innevarande års riksdag (I: 131 och II: 179) angående anslag till övervakande m. m. av utbildningen av elektriska installatörer. Kollegium vill därför i detta sammanhang understryka vikten av att tillfredsställande utbildningsmöjligheter för installatörerna skapas snarast möjligt.

I fråga om önskvärldheten av ytterligare standardisering av den för distributionsanläggningarna erforderliga materielen delar kollegium i princip motionärernas uppfattning. Ett omfattande arbete på ifrågavarande område har emellertid nedlagts sedan lång tid tillbaka och fortgår alltjämt under ledning av svenska elektriska kommissionen, som för detta och andra standardiseringsarbeten åtnjuter statsbidrag. En betydande svårighet vid genomförande av standardiseringen ligger i de många spänningssystem som på grund av teknisk utveckling och kraftbehovets stegring kommit till användning för landsbygdistributionen. Även i detta hänseende pågår emellertid standardisering. Ytterligare åtgärder från statsmakternas sida synas kollegium obehövliga.

Med stöd av vad ovan anförts får kollegium, som förutsätter att frågan om installatörsutbildningen upptages till prövning i samband med behandlingen av sistnämnda motioner, för sin del förorda, att motionerna I: 5 och II: 13 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Vattenfallsstyrelsen har i huvudsak anförut följande:

I motionerna framhållas såsom belysande för den elektriska kraftens snabbt ökade användning, att förbrukningen inom landet stigit från cirka 4½ miljarder kWh år 1933 till nära 8 miljarder kWh år 1939. Så långt nu kan överblickas kommer det vidare att under tiden 1939—1944 tillkomma vattenkraftverk med en produktionsförmåga av 3.6 miljarder kWh per år, vilket belopp utgör 40 procent av vattenkraftverkens sammanlagda produktionsförmåga år 1939. *Utbyggnadstakten* har sålunda varit ovanligt snabb under hela det senaste decenniet och forcerad under de senaste åren.

Enligt elektrifieringskommitténs beräkningar motsvarar landets utbyggnadsvärdiga vattenkraft en produktionsförmåga av 32.5 miljarder kWh per år.

Vid en långt driven reglering av sjöarna torde siffran något ökas. Den år 1944 utbyggda vattenkraften kommer emellertid att med all sannolikhet utgöra minst en tredjedel av den utbyggnadsvärdiga vattenkraften. Då vidare sistnämnda torde till högst två tredjedelar utgöra högvärdig vattenkraft, skulle år 1944 minst hälften av den högvärdiga vattenkraften vara tagen i anspråk.

Om den utbyggnadstakt, som förelegat under de senaste 10 åren, bibehålles, kommer all högvärdig kraft att vara utnyttjad i början av 1960-talet och hela den utbyggnadsvärdiga tillgången att ha tagits i anspråk redan omkring 1985. Under sådana förhållanden är det näppeligen riktigt att ytterligare forcera utbyggnaderna.

Redan med den föreliggande utbyggnadstakten torde de färdiga utbyggnaderna bli rätt mycket överstora under den lågkonjunktur, som väntas efter kriget. Då motionärerna beröra önskvärldheten att inbegripa vattenkraftut-

byggnader i planerna för en kommande arbetslöshets bemästrande, må det här framhållas, att den i och för sig önskvärda förläggningen av större utbyggnadsarbeten till lågkonjunkturtid naturligtvis motverkas av de forcerade vattenkraftutbyggnader, som nu framtvingas av kriget.

Av de 929 miljoner kWh, som år 1939 utgjorde *ångkraft*, var 527 miljoner kWh mottryckskraft — framför allt inom cellulosaindustrin — vilken uttages ur den under alla omständigheter erforderliga värmeången genom höjning av begynnelsestrycket. För sådan kraft åtgår endast cirka $\frac{1}{4}$ kilogram kol per kWh vid moderna anläggningar. Det är därför svårt att med vattenkraft konkurrera bort denna del av ångkraften.

De senare inträdda svårigheterna för bränsleförsörjningen ha automatiskt framtvingat en låg bränslekraftförbrukning. Sälunda utgjorde under åren 1940 och 1941 den utöver mottryckskraften bränslealstrade tillskottskraften endast 2.8 respektive 1.9 procent, under det att mottryckskraften utgjorde 4.1 respektive 3.0 procent. Med nämnda ringa tillskott har kraftförsörjningen dock kunnat upprätthållas med endast obetydliga restriktioner. Det må framhållas, att samtliga de tre åren 1939, 1940 och 1941 kännetecknats av ogynnsam vattentillgång, varjämte krigsförhållandena framkallat en hel del extra kraftbehov, vilket allt ökat behovet av tillskottskraft.

Den av riksdagen på hösten 1939 antagna lagen om tillfällig vattenreglering har verksamt bidragit till ett snabbare genomförande av regleringsföretagen. Det är av största betydelse för krafttillgången, att regleringsverksamheten icke stoppas; det misstänkliggörande, som nu äger rum, är därför direkt landsskadligt.

Då motionärerna förorda en *central ledning för kraftförsörjningen* må framhållas, att några så vägande skäl för klagomål över de resultat, som er nåtts med hittillsvarande arbetsordning ej föreligga, att en ändring av denna nu framstår som erforderlig. De kommunala och enskilda företagen voro visserligen strax efter krigsutbrottet något tveksamma beträffande nya utbyggnader men ha sedan i allt större omfattning deltagit i de under nuvarande dyrtid och materialknapphet vanskliga och ekonomiskt osäkra vattenkraftutbyggnaderna. Sådana ha sålunda verkställts eller verkställas av Hammarforsens Kraft Aktiebolag (utvidgning av Hammarforsens kraftstation), Krångede Aktiebolag (utvidgning av Krångede, Gammalångforsen), Stockholms stad (Järpströmmen i Indalsälven), Skellefteå stad (Selforsen i Skellefte älv), Aktiebolaget Skandinaviska Elektricitetsverk (Sunnerstaholm i Voxnan), Uddeholms Aktiebolag (Skymnäs och Skogaforseen i Klarälven), Sydsvenska Kraft Aktiebolaget (Traryd i Lagan).

I fråga om placeringen av utbyggnaderna och valet av det vid varje tillfälle lämpligaste vattenfallet leda i regel de ekonomiska krafterna rätt utan några centrala maktpåbud. Den starka koncentrationen av de senare årens kraftverksbyggnader till Indalsälven är sålunda strängt ekonomiskt betingad. I samband med utbyggandet av de gynnsammaste fallen i Indalsälven visade det sig lönande att verkställa vissa sjöregleringar i vattendragen. Efter dessas tillkomst förstärktes motiven för utbyggnad av nya fall i Indalsälven, och dessas tagande i anspråk motiverade ytterligare sjöregleringar o. s. v. Enstaka kommuner och industrier ha visserligen tillgång till särskilt gynnsam vattenkraft, men i huvudsak torde dock de stora allmänna distributionsföretag — vattenfallsverket inbegripet — som tillgodose småsamhällenas och landsbygdens behov ha tillräckliga möjligheter för denna uppgift.

I det sammanhanget må emellertid påtalas den spekulation med outbyggd vattenkraft, som bedrivs på vissa håll. Om vattenfallen byta ägare flera gånger och varje gång med pålägg av försäljningsvinsten, måste kraften så småningom bli fördryvad för förbrukarna.

Även i fortsättningen bör givetvis *stamlinjeplaneringen* ske på det sätt, som är för landet i dess helhet mest gagneligt. Det torde emellertid vara en fördel, om man väntar med utarbetande av statliga regler för denna verksamhet till dess sådana visat sig vara erforderliga, och sålunda först om det frivilliga samarbetet mellan vattenfallsstyrelsen och de kommunala samt de enskilda företagen icke visar sig vara till fyllest.

Motionärernas önskemål om enhetlig och *för hela landet gemensam planering* är i fråga om driften av kraftverks- och distributionsanläggningar för närvarande tillgodosett genom den sedan krigsutbrottet fungerande centrala driftledningen, till vilken de statliga och enskilda kraftföretagen frivilligt inordnat sig, och där staten genom vattenfallsstyrelsen utövar ett fullt tillräckligt inflytande.

Den centrala driftledningen är visserligen ett krigsorgan, och någon överenskommelse om dess fortsättande under normala förhållanden finnes icke, men antagligt är, att erfarenheterna leda till ett fortsättande av det nu pågående samarbetet. För närvarande erfordras det intet nytt initiativ på detta område.

Elektrifieringen på landsbygden har även under det gångna året gjort förhållandevis goda framsteg. Det må omnämnas, att av den i augusti 1939 återstående elektrifieringen inom vattenfallsstyrelsens mellansvenska områden — vilken i och för sig var relativt liten — för närvarande endast resterar en knapp tredjedel.

Materialsvårigheterna icke blott hindra en hel del nyelektrifiering utan tvinga därjämte till användning av ersättningsmaterial med åtföljande sänkning av anläggnings- och installationsstandarden. Även om förhållandena i detta hänseende icke på långt när äro lika ogynnsamma som under förra kristiden, bör dock nämnda omständighet beaktas vid bedömning av lämpligheten att ytterligare forcera landsbygdselektrifieringen. Man får räkna med att för vad som nu utföres relativt omfattande och ekonomiskt betygande ombyggnader bli erforderliga i framtiden.

Vad jordbruket beträffar, bör ihågkommas, att vid nuvarande utveckling av tekniken den elektriska kraften icke i nämnvärd grad kan utnyttjas för den väsentliga del av arbetet, som sker ute på fälten. Med relativt få undantagsfall torde jordbruket ha tillfälle att uttaga all den kraft, som erfordras, och kraftuttagningen visar år för år en normal och glädjande ökning.

Den i motionerna berörda frågan om *enhetligare taxor* för elektrisk energi samt önskemålen om lägre kraftpris för landsbygden behandlades i vattenfallsstyrelsens yttrande den 14 mars 1941. Därutöver skola endast några kompletteringar anföras.

Även om ett stort antal taxeformer förekomma, böra olägenheterna därav icke överdrivas. Varje särskild förbrukare har dock att taga befattning med endast en enda eller ett fåtal taxor.

Skillnaden i de reella kraftprisen beror i stor omfattning på olika kostnader för kraften. Skillnaderna uppkomma genom olika överföringslängd och dylikt för de olika konsumenterna samt genom mer eller mindre jämn uttagning av kraften. Att frångå kraftprisens anslutning till självkostnaderna är vanskligt. Kraftdistributionens ekonomi är mycket känslig. En prisutjämning utan skälig hänsyn till självkostnaderna kan medföra större skada än nytta.

Missförhållanden förekomma dock ifråga om kraftprisen. Vattenfallsstyrelsen anförde förra året, att redan förekomsten av statens prisregleringsnämnd för elektrisk ström torde inverka reglerande, men framhöll tillika som ett önskemål, att uppgifter rörande de enskilda kraft- och distributionsföretagen insamlades och publicerades i lämplig form. Enligt vad styrelsen erfarit, har kommerskollegium igångsatt en sådan uppgiftsinsamling, och det

förefaller lämpligt att avvakta resultatet därav, innan ytterligare åtgärder vidtagas, eftersom behovet av sådana då mycket bättre kan överskådas. Det är naturligtvis önskvärt, att utredningen genomföres snabbt.

Vattenfallsstyrelsen anförde förra året beträffande ett *förstatligande av kraftförsörjningen*, att ett sådant saknar samma rättsstöd som ifråga om de enskilda järnvägarna finnes i koncessionsvillkoren och sålunda erfordrar en speciallagstiftning, att de ekonomiska konsekvenserna äro betydande, varvid som exempel anfördes, att enbart det i vattenfallsstyrelsens rörelse nedlagda kapitalet är 450 miljoner kronor, ehuru styrelsen har endast cirka en tredjedel av kraftförsörjningen på sin lott och därjämte icke äger det som sista led i distributionen ingående detaljnätet, att det knappast kan ifrågakomma att i åtgärden inbegripa vare sig kommuners och industriers kraftproduktion för egna ändamål eller kommunernas detaljdistribution till egna invånare och den med framgång kooperativt bedrivna landsbygdsdistributionen inom exempelvis vattenfallsstyrelsens områden och att den åsyftade enhetligheten sålunda ändock icke nås, samt att åtgärden måste taga avsevärd tid och icke kan beräknas medföra någon hjälp ifråga om de just förhandenvarande svårigheterna, exempelvis för landsbygdslektrifieringen.

Styrelsens slutsats blev, att för närvarande vore olämpligt att igångsätta det omfattande utredningsarbete, som ett förstatligande skulle kräva, med hänsyn bland annat till de många andra pressande arbetsuppgifter, som tillkommit på grund av krisförhållandena.

Motionärernas önskemål om *standardisering av elektrisk utrustning* är så tillvida tillgodosett, att standardiseringsarbetet ständigt pågår inom industrierna och de tekniska organisationerna. Som ett sammanhållande organ inom den elektriska branschen fungerar Svenska elektriska kommissionen. Denna arbetar emellertid med relativt knappt statsbidrag. Nuvarande tid med dess knappa materialtillgång och dylikt lämpar sig icke särskilt för ett rationellt standardiseringsarbete inom landsbygdsdistributionen.

Den oenhetlighet, som förekommer ifråga om landsbygdsnätens utveckling, får till stor del tillskrivas teknikens snabba utveckling på ifrågavarande område.

Såsom *sammanfattning* av det anförda vill vattenfallsstyrelsen framhålla, att de i motionerna framställda önskemålen till stor del äro tillgodosedda i sådan omfattning, att ytterligare utredning icke kan väntas åstadkomma någon förbättring. I andra avseenden gälla önskemålen frågor på lång sikt, vilkas behandling icke kan undanröja de just förhandenvarande besvärigheterna — vare sig det av vatten- och bränslebrist vållade mindre trångmålet för hela kraftförsörjningen eller de speciella svårigheterna för den återstående landsbygdslektrifieringen — och rörande vilka utredning helst bör ske under mera normala förhållanden än de förhandenvarande. Det skulle bereda stora svårigheter att nu starta en ny elektrifieringskommitté för behandlingen av de i motionerna berörda, omfattande ärendena med den knappa tillgång på sakkunnig personal, som nu råder. Av ingenjörerna äro dels många inkallade i beredskapstjänst, dels ytterligare ett stort antal tagna i anspråk för nödvändiga kristidsuppgifter.

Vattenfallsstyrelsen anser sålunda, att en särskild utredningsapparat med de av motionärerna angivna syftemålen icke nu bör igångsättas.

Utskottet.

I de båda fackmyndigheterna vattenfallsstyrelsens och kommerskollegiets yttranden ha starka invändningar rests såväl mot motionärernas uttalanden i vissa rent tekniska avseenden som också och kanske främst mot deras krav på åtgärder i riktning mot ett förstatligande av kraftförsörjningen.

Om utvecklingen på kraftförsörjningens område i rätt stor utsträckning fått ske fritt och utan starkare ingrepp från statens sida, kan detta anses ha varit betingat av den tekniska och ekonomiska nödvändigheten. Städerna med sina gynnsamma distributionsförhållanden och bruken med sina stora kontinuerliga kraftbehov, som lämpligast borde tillgodoses från det vattenfall, som ofta var bestämmande för vederbörande industriföretags belägenhet, voro föregångarna. Utvecklingen har sedermera fortgått raskt och under lång tid på det hela taget tillfredsställande. Denna genom enskilda företag och kommuner bedrivna elektrifiering har kompletterats av statlig företagarverksamhet på området, vilken numera fått en sådan omfattning, att Sveriges kraftförsörjning handhaves till omkring en tredjedel av statens vattenfallsverk.

Vid utnyttjande av vattenkraften har det varit naturligt inom varje särskilt företag att anlägga rent affärsmässiga principer vid såväl produktion som distribution. Ett vattenfalls krafttillgång har i enlighet härmed fått tillgodose behovet av elektrisk energi hos de högstbjudande och hos de stora konsumenterna, även om dessa befunnit sig på långt avstånd från kraftkällan, medan den närliggande bygdens kraftbehov icke alltid blivit nöjaktigt tillgodosett, särskilt i sådana fall då förbrukningen varit ringa och ledningskostnaderna höga. På grund härav har elektrifieringen i vissa landsdelar fått i stor omfattning ombesörjas genom utbyggnad till oproportionerligt stora kostnader av vattenfall med alltför ringa kraftmängd. En del bygder ha icke kunnat erhålla någon elektrisk energi. Trots att kraftföretagen redovisat stora nettovinster finnes därför alltså i vårt land bygder med otillräcklig kraftförsörjning eller sådan till alltför höga priser.

Den starka uppdelningen på olika företagare av den elektriska kraftproduktionen utesluter för närvarande en mera rättvis prissättning av den elektriska energien och verkar hinderlig för en rationell utveckling av det elektriska distributionsnätet.

Motionärerna ha ifrågasatt, att ett förstatligande av produktionen och distributionen av elektrisk energi bör äga rum i den mån så visar sig nödvändigt för uppnående av större planmässighet. Utan att underskatta de erinringar, som av vattenfallsstyrelsen och kommerskollegium riktats mot motionärernas framställning, vill utskottet uttala sin anslutning till det med motionerna angivna syftet, nämligen att uppnå en mera enhetlig ledning av landets kraftförsörjning samt därvid också i den mån så visar sig nödvändigt ett förstatligande av hithörande produktion och distribution.

Oberoende av denna mera principbetonade utredningsuppgift och ståndpunktstagandet till densamma synes skäl föreligga att beakta en del viktiga detaljspörsmål berörande elektrifieringen.

Ett missförhållande, som kräver uppmärksamhet, är den alltså ohämmat pågående spekulationen i outbyggda vattenfall, varigenom råkraften drives upp i ett prisläge, som vid ett framtida utbyggande av dylika vattenfall kommer att medföra avsevärt högre kraftpriser än som varit nödvändigt om spekulaton icke förekommit. I Norrland har på allra senaste tid dylika spekulationsköp ägt rum.

I den mån den elektriska kraftens utbredning vidgas ökas behovet av större enhetlighet och planmässighet i fråga om kraftdistributionen. Fog kan också finnas för en växande samhällelig kontroll exempelvis över tillämpade krafttaxor. En särskild anledning att nu uppmärksamma och närmare överväga dessa spörsmål har utskottet funnit i det av kommerskollegium påpekade förhållandet, att de koncessioner, som beviljats enligt 1902 års lag, inom den närmaste tiden efter hand börja förfalla.

Elektrifieringens allmänna betydelse för landsbygden och för därvarande befolknings försörjningsmöjligheter, trivsel och kvarhållande vid sin gamla bygd, har redan tidigare av riksdagen uppmärksamrats. Det torde vara förtjänt av utredning, i vad mån staten kan ytterligare medverka för den elektriska kraftens utbredning till de även i övrigt i allmänhet rätt vanlottade landsdelar, som ännu sakna dylik kraft.

I samband med dessa överväganden lära också vissa i motionerna berörda spörsmål om exempelvis större enhetlighet vid utförandet av ledningsnät och »ökad standardisering vid tillverkningen av elektriska apparater och utrustning» komma under bedömande.

Behovet av klarare riktlinjer för och bättre kontroll över den allmänna kraftförsörjningen har redan tidigare vitsordats av den år 1917 tillsatta elektrifieringskommittén. I sitt den 31 maj 1923 avgivna slutbetänkande föreslog kommittén tillsättning av ett permanent råd sammansatt — förutom av en av Kungl. Maj:t utsedd ordförande och ombud för de statliga verken — av tre representanter för kraftproducenterna, däribland en för sydsvenska kraftaktiebolaget och en för svenska elektricitetsverksföreningen, samt tre representanter för konsumenterna, vilka representanter skulle utses främst av hushållningssällskapen och Sveriges industriförbund.

Utan att taga ställning till frågan, huruvida tillsättningen av ett sådant av elektrifieringskommittén angivet råd kan vara motiverad eller överhuvudtaget under vilka former statens inflytande över den elektriska produktionen kan bättre organisatoriskt säkras, måste utskottet finna behov föreligga av en större klarhet om de riktlinjer efter vilka landets framtida försörjning med elektrisk kraft bör ordnas. Utskottet får därför hemställa,

att riksdagen, i anledning av motionerna I: 5 och II: 13, må hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning rörande möjligheterna att genom statens medverkan mera planmässigt än hittills trygga landets och särskilt den svenska landsbygdens försörjning med elektrisk kraft.

Stockholm den 21 april 1942.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Oscar Olsson, Pauli, Bernhard Nilsson, Bäckström, Sven Larsson, Heidning, Bäcklund, Karl Andersson, Sundberg* och *Persson* i Skabersjö; samt

från andra kammaren: herrar *Skoglund* i Doverstorp, *Andersson* i Prästbol, *Danielsson, Ward, Persson* i Falla, *Lindberg* i Umeå, *Isacsson, Andersson* i Södergård, *Mårtensson, Wallentheim, Pettersson* i Dahl och *Åkerström*.

Reservationer:

1:o) av herrar *Johan Bernhard Johansson* och *Danielsson*, vilka ansett att utskottets yttrande och hemställan bort hava följande lydelse:

»Sveriges försörjning med elektrisk kraft handhas till omkring en tredjedel av statens vattenfallsverk men i övrigt av olika kommunala eller privata företagare. Utvecklingen på kraftförsörjningens område har alltså hittills i en betydande utsträckning fått ske fritt och utan ingrepp från statens sida. Städerna med sina gynnsamma distributionsförhållanden och bruken med sina stora kontinuerliga kraftbehov, som lämpligast borde tillgodoses från det vattenfall, som ofta var bestämmande för vederbörande industriföretags belägenhet, voro föregångarna.

Såsom utskottet i anledning av liknande vid 1941 års riksdag väckt motioner uttalat bjuder den erforderliga exploateringen av landets vattenfall på invecklade tekniska och ekonomiska problem, avhängiga av älvarnas naturliga vattenföring, överföringskostnaderna samt först och sist möjligheterna till avsättning av prima kraft framförallt till industrien, som ensam plägar kunna bjuda en sådan kontinuerlig avsättning, som förräntningarna av de å utbyggnaden nedlagda höga kapitalkostnaderna kräva. Trots dessa vanskligheter har utvecklingen raskt fortgått allteftersom naturliga betingelser härför förelegat. Enligt vad kommerskollegium vitsordat ha sålunda anspråken på kraft kunnat även under krigsåren hittills i praktiskt taget full utsträckning tillmötesgå trots en oförutsedd stark ökning i förbrukningen och trots de tre senaste årens osedvanligt ringa nederbörd. Både statliga och enskilda kraftverk nybyggas också för närvarande i forcerad takt. I själva verket pågå nyinvesteringarna i nya kraftverk i en omfattning, som kan inge betänksamhet i betraktande av de höga byggnadskostnaderna och de ovisa avsättningsmöjligheterna, då avspärrningen framdeles en gång upphör samt införseln av kolbränsle liksom också de ej minst inom jordbruksdriften använda brännoljorna åter kan förväntas bli fri.

Av kraftförbrukningen inom riket faller alltjämt på industrien 75 procent. Industriens kraftbehov lära alltså alltjämt få betraktas som en huvudfaktor vid kraftproduktionens vidare utveckling.

Vad särskilt landsbygdselektrifieringen angår måste också denna i stort sett betraktas som mycket långt framskriden. En jämförelse med förhållandena under förra världskrigsåren 1914—1918 är i detta avseende av intresse. Medan

ännu så sent som år 1916 allenast 6 procent av landets åkerjord kunde anges vara elektrifierad, beräknades år 1940 på hösten cirka 75 procent och nu i mars 1942 över 85 procent av landsbygdshushållen ha tillgång till elektrisk kraft. Elektrifieringens utbredning över den svenska landsbygden representerar redan nu enligt uppskattningar av vattenfallsstyrelsen investeringar av storleksordningen 500—600 miljoner kronor, vilka investeringar i stort sett kunnat ske på en fullt affärsmässig basis. Denna mycket glädjande och just nu mer än eljest betydelsefulla utveckling, som också överträffar tidigare bland fackmännen hysta förhoppningar, har endast varit möjlig tack vare rätt stora ekonomiska risker och uppoffringar från landsbygdsbefolkningen men också tack vare ett intresserat och erkännansvärt arbete från vattenfallsstyrelsen och vissa enskilda kraftföretag.

Vid det fortsatta landsbygdselektrifieringsarbetet ha emellertid helt naturligt vanskligheterna stegrats. En ovanligt spridd bebyggelse och små jordbruksenheter äro utmärkande för vårt land, och detta medför efterhand ökade kapitalutlägg per elektrifierad enhet vid en i allmänhet jämförelsevis låg och desslikes ovanligt ojämn förbrukning, koncentrerad till vissa kortare tider då trökning av spannmål eller sågning av virke pågå.

Trots dessa förhållanden och trots den stora knappheten på anläggningsmaterial särskilt koppar men också på den specialutbildade arbetskraft, som behövs för ledningsbyggnader, ha landsbygdselektrifieringarna även under de allra senaste åren kunnat fortgå. Arbetet har varit särskilt inriktat på elektrifieringens fortsatta utbredning till mera vanlottade trakter. För detta ändamål anvisades vid 1940 års urtima riksdag 5,000,000 kronor och vid 1941 års riksdag ytterligare 5,000,000 kronor. Enligt vad som upplysts från elektrifieringsberedningen — vilken den 24 oktober 1940 av Kungl. Maj:t tillsattes för tilldelningen av statsbidrag från dessa anslag — kan ungefär hälften av sammanlagda anslagsbeloppet 10,000,000 kronor för närvarande anses disponerad.

Erinras må också om den år 1938 verkställda revisionen av gällande koncessionslagstiftning. Enligt de vidtagna lagändringarna skall sålunda vid prövningen av ansökningar om koncessioner — vilka koncessioner alltjämt förutsättas skola vara tidsbegränsade — beaktas anläggningens förenlighet med planerna för landets elektrifiering i övrigt. Därjämte ha konsumenterna tillförsäkrats ökat skydd mot missbruk av koncessionshavarens monopolställning genom rätt för dem att få taxorna pröva ur skälighetssynpunkt. För detta ändamål har också inrättats en särskild statlig nämnd (prisregleringsnämnden för elektrisk ström).

Uppenbarligen måste dock frågan om landets kraftförsörjning förtjäna en ökad uppmärksamhet, och — utan att underskatta de erinringar som rent tekniskt men också i andra avseenden av vattenfallsstyrelsen och kommerskollegium riktats mot motionärernas framställning — vill utskottet icke förneka att visst berättigande kan finnas för motionärernas yrkanden på en mera enhetlig ledning härav samt därvid också i den mån så visar sig nödvändigt på ett ökat statligt inflytande över hithörande produktion och distribution. Allteftersom uthyggnaden av landets vattenfall fortskrider vidgas också den

nationella betydelsen av en god samhällelig hushållning med dessa naturtillgångar. Av vattenfallsstyrelsens yttrande framgår, att man redan nu måste kunna börja förutse den tidpunkt då samtliga våra vattenkrafttillgångar skola vara praktiskt taget exploaterade. Den elektriska kraften har blivit en alltmer outhärlig och elementär nyttighet, som tillika visat sig starkt produktionsfrämjande. Ej minst gäller detta för landsbygdens del. I eljest karga landsdelar ha småindustri och produktion av olika slag sålunda visat sig kunna växa fram i den mån elektrifieringen fortskridit. En särskild anledning att nu uppmärksamma och närmare överväga dessa spörsmål har utskottet också funnit i det av kommerskollegium påpekade förhållandet att de koncessioner, som beviljats enligt 1902 års lag, inom den närmaste tiden efter hand börja förfalla.

Vad energiprisen angår bestämmas dessa för närvarande individuellt av de olika kraftverksföretagen och de olika distributionsföretag, som vid sidan av dem tillhandahålla kraften. Beträffande såväl tillämpade kraftpris som hela sin byggnad i övrigt uppvisa de olika taxorna stora skiljaktigheter, som försvåra jämförelser dem emellan samt också göra bedömningen av deras skälighet vanskligheten. En anledning till en för konsumenterna kännbar fördröjning av energien har varit den kedjehandel, som på vissa håll förekommer.

De beviljade koncessionerna medföra praktiskt taget ensamrätt för de olika distributionsföretagen på försäljningen av elektrisk kraft inom det område koncessionen omfattar. Det bör dock samtidigt framhållas, att det trots fråvaron på det hela taget av tvångsmedel mot tredskande distributör praktiskt taget ej torde förekomma att konsument förvägras av honom önskad energileverans. Åtminstone de mindre konsumenterna kunna dock naturligen ej mera nämnvärt inverka på företagets skötsel, av vilken dock kraftpriset och leveransförhållandena i övrigt måste bli avhängiga. Det kan invändas att vad beträffar landsbygden, varest hithörande missförhållanden torde vara mest kända, distributionen i allmänhet är uppbyggd på kooperativ grund. Den större möjligheten för den enskilde förbrukaren — föreningsmedlemmen — att göra sina intressen gällande är dock i huvudsak av formell art, trots att erinringar ej så sällan kunna riktas även mot dessa andelsföreningars förvaltning. Det är också i och för sig förklarligt om exempelvis en stads kommunala elektricitetsverk, till vilket omkringliggande landsbygd är hänvisad för sin kraftförsörjning, betraktar sistnämnda försörjning som ett mera underordnat intresse.

Vad den centrala utjämningen av de olika huvudkraftverkens resurser beträffar är visserligen samarbetet för vårt lands del jämförelsevis långt framskridet. För närvarande finnes i detta avseende en till vattenfallsstyrelsen förlagd driftledning. Ej minst för de enskilda kraftföretagen torde samarbetet på området ha varit värdefullt. Med sina efter krigsläget bättre anpassade kraftresurser har nämligen statens vattenfallsverk kunnat lämna dessa övriga företag vissa energitillskott. I vad mån detta samarbete kan framdeles bestå är dock ovisst. Tidigare erfarenheter om vanskligheterna att få stamlinjesystemet rationellt utbyggt tyda dock på behovet av fastare former för ordnande även av dessa inom stordistributionens område fallande, ej sällan för

hela landet vitala problem. Ett missförhållande, som härvid också förtjänar påtalas, är den alltför jämt pågående spekulationen i utbyggda vattenfall.

Såsom stöd för ett yrkande på en ökad samhällelig kontroll över kraftförsörjningen och därmed också en större enhetlighet framför allt på taxeväsendets område kan framhållas att statens vattenfallsverk funnit en rätt ingående uppsikt välbehövlig över den mångfald, stora delar av landet omfattande distributionsområden, till vilka verket försäljer kraft. Möjligheterna härtill ha tillförsäkrats verket i dess kontrakt med distributörerna.

Särskilt på taxeväsendets område föreligger såsom antytts behov av starkare övervakning till skydd för konsumenternas intressen. Fördelarna av standardtaxor — efter förebild från järnvägsdriften — måste också vara betydande. Härigenom underlättas den elektriska kraftens vidare utbredning. Klart är att denna standardisering icke kan drivas så långt att samma taxor överallt tillämpas vid likartad konsumtion, oavsett skillnaderna i kostnaden för råkraften eller utgifter för kraftens överföring till förbrukarna. Fördelarna av åtgärder i prisutjämning syfte ha dock i långt tidigare sammanhang med rätta av vattenfallsstyrelsen hävdats, varvid bland annat framhållits hurusom man exempelvis i de fall då kostnaderna för en ortsdistribution växla mellan 5 och 10 öre per kilowattimme kan sätta distributionspriset till 8 å 9 öre. Nyttillströmningen av nya abonnenter och uppkomsten av nya kraftbehov underlättas, vilket i längden fördelaktigt återverkar även för de äldre abonnenternas del.

Utskottet anser sig också ha anledning erinra om vad 1936 års riksdag på föranledande av statsutskottet anfört om de praktiska vanskligheter som nuvarande förhållanden utgöra för elektrifieringens utsträckning till mera avlägset belägna eller befolkningsfattiga trakter. Inom de olika kraftföretagen måste sålunda en viss motsättning uppkomma mellan å ena sidan önskan att uppvisa en tillfredsställande vinst eller att tillgodose de större, ofta nog i företaget direkt delaktiga förbrukarna och å andra sidan det ansvar, som bör följa med den ej sällan praktiskt taget fullständiga ensamrätt över kraftdistributionen, som den beviljade koncessionen medför. Och inom de talrikt förekommande elektrifieringsföreningarna kan av helt naturliga skäl — närmast den ökning i den å samtliga konsumenter fördelade medelkostnaden, som uppkommer — en viss obenägenhet förefinnas mot nätets utvidgning utöver en av den mera centrala bebyggelsen med dess större befolkningstäthet bestämd gräns.

Behovet av klarare riktlinjer för och bättre kontroll över den allmänna kraftförsörjningen har redan tidigare vitsordats av den år 1917 tillsatta elektrifieringskommittén. I sitt den 31 maj 1923 avgivna slutbetänkande föreslog kommittén tillsättning av ett permanent råd sammansatt — förutom av en av Kungl. Maj:t utsedd ordförande och ombud för de statliga verken — av tre representanter för kraftproducenterna, däribland en för sydsvenska kraftaktiebolaget och en för svenska elektricitetsverksföreningen, samt tre representanter för konsumenterna, vilka representanter skulle utses främst av hushållningssällskapen och Sveriges industriförbund.

Utan att taga ställning till frågan huruvida tillsättningen av ett sådant av elektrifieringskommittén angivet råd kan vara motiverad eller överhuvudtaget under vilka former statens inflytande över den elektriska produktionen kan bättre organiseras, måste utskottet alltså finna behov föreligga av en större klarhet om de riktlinjer efter vilka landets försörjning med elektrisk kraft bör ordnas för framtiden. Utskottet får därför hemställa,

att riksdagen, i anledning av motionerna I: 5 och II: 13, må hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning rörande möjligheterna att mera planmässigt än hittills trygga landets och särskilt den svenska landsbygdens försörjning med elektrisk kraft.»;

2:o) av herrar *Bernhard Nilsson, Bäckström, Sundberg, Skoglund* i Dovers-
torp och *Persson* i Falla, vilka ansett att utskottets yttrande och hemställan
bort hava följande lydelse:

»Under växelverkan mellan enskilda, kommunala och statliga kraftföretag har vårt lands försörjning med elektrisk energi snabbt utvecklats. I vad beträffar industrien och den s. k. borgerliga förbrukningen i städerna och övriga större samhällen har behovet av elektrisk kraft sedan åtskilliga år tillbaka kunnat anses vara fullständigt täckt och det successivt stegrade behovet har tillgodosetts genom motsvarande utbyggnader av produktions- och distributionsapparaten på affärsmässiga grunder. Även på landsbygden har elektrifieringen erhållit en omfattning, som med hänsyn till den glesa bebyggelsen inom stora delar av vårt land måste anses glädjande stor. Medan sålunda år 1916 endast 6 procent av landets åkerjord kunde anges vara elektrifierad, beräknas på hösten år 1940 cirka 75 procent och i mars innevarande år icke mindre än 85 procent av landsbygdshushållen ha tillgång till elektrisk energi. Även denna utveckling har varit ekonomiskt motiverad. Någon svårighet att genom utvidgad produktion tillgodose än ytterligare stegrat behov även på landsbygden föreligger icke. Anledningen till att vissa delar av landsbygden ännu icke blivit elektrifierade hänför sig helt till distributionsapparaten. Bortsett från att för närvarande materielsvårigheterna hindra en hel del nyelektrifiering, begränsas distributionens geografiska utsträckning av ekonomiska faktorer. Det första villkoret för att elektriska ledningar skola kunna framdragas till en bygd utan åsidosättandet av hänsynen till sådana faktorer är uppenbarligen att förbrukningen i bygden kommer att bli så stor, att därpå kunna läggas de kostnader, som äro förenade med såväl produktionen som distributionen. I avlägset belägna och glest bebodda bygder föreligga helt naturligt icke dessa förutsättningar. Sociala skäl tala dock för att sådana bygder så långt sig rimligen låter göra elektrifieras, för vilket viss subvention givetvis erfordras. Huruvida och på vad sätt statsmakternas i detta avseende redan vidtagna åtgärder böra göras mera omfattande torde lämpligen böra upptagas till avgörande i annat sammanhang.

Att olika kategorier av företagare medverkat på kraftförsörjningens område, har tvivelsutan verkat befruktande på utvecklingen. Det skulle därför

säkerligen icke vara till någon fördel, om alla kraftföretag komme under gemensam ekonomisk ledning.

Med hänsyn till de olika kraftföretagens driftförhållanden och belägenhet ha enligt sakens natur olika taxor, avpassade efter olika betingelser, hittills varit i tillämpning. Det kan dock icke förnekas att antalet taxor, som vuxit fram inom landet, är större än behövt. Det borde finnas möjlighet att avsevärt reducera detta antal och därigenom göra det lättare att åstadkomma mera rättvist avpassade kraftpriser. Kommerskollegium har meddelat att inom kollegium pågår en utredning i detta ämne. I anslutning till kollegiets egna uppgifter om arbetet förutsätter riksdagen, att denna utredning snarast möjligt skall slutföras. Innan någon åtgärd i samma syfte vidtages, torde resultatet av denna utredning böra avvaktas.

Under frivillighetens former har redan skapats ett hela landet omspannande samarbete mellan kraftföretagen under gemensam driftledning, varigenom kraftalstringen kunnat rationaliseras till bästa möjliga driftekonomi. Stamlinjenätet utbygges vidare gemensamt av intresserade parter. Även i vattenregleringsföretagen råder intimt samarbete mellan de olika företagen. Det på dessa sätt i olika sammanhang bedrivna samarbetet mellan staten och de enskilda företagen liksom mellan de senare inbördes synes borge för att även andra åtgärder berörande landets försörjning med elektrisk kraft skola bli genomdiskuterade från olika synpunkter till fromma för erhållande av rationella lösningar.

I motionerna ha mycket vittsyftande utredningar påyrkats. Det nuvarande tidsläget måste dock framstå såsom föga lämpligt för igångsättande av sådana. Det pågående kriget har i hög grad försvårat vårt lands såväl import- som exportmöjligheter, varav måst följa en väsentlig omställning av landets produktivkrafter, och hela vårt ekonomiska liv har kommit i ett onormalt läge. Hur länge detta tillstånd kommer att fortfa ra kan ej av någon förutses. Hur läget ute i världen, av vilket vårt lands arbetsliv och därmed också kraftbehov är nära beroende, kan komma att gestalta sig efter kriget, är oss också fördolt. Att i ett sådant läge en vidlyftig utredning skulle kunna få fram en hållbar plan på lång sikt för vårt lands rationella framtida kraftförsörjning torde inte vara möjligt. För närvarande äro också landets tillgångar på ingenjörsteknisk arbetskraft till det yttersta tagna i anspråk för krisens och folkförsörjningens mest trängande dagsuppgifter. Att draga sålunda engagerade krafter därifrån till ett vittsvävande utredningsarbete, vars värde för framtiden som ovan framhållits blir högeligen ovisst, måste framstå såsom föga välbetänkt.

Vad beträffar frågan om större planmässighet och enhetlighet vid utförandet av de elektriska ledningsnäten m. m. synes just under nuvarande tidsförhållanden föga vara att vinna genom en ny utredning. Standardiseringsarbetet pågår ständigt både inom de industrier, som tillverka elektriska utrustningar, och inom de tekniska organisationerna.

I den mån enskilda kraftföretag genom sina taxor eller på annat sätt icke tagit skälig hänsyn till olika konsumentgruppers inom distributionsområdet intressen eller tilläventyrs underlåtit att ombesörja distribution till behövande

orter, vill utskottet slutligen uttala att möjligheter icke torde saknas att påverka dessa företag i angiven riktning utan att något förstatligande förden-
skull redan nu behöver diskuteras.

Utskottet får därför hemställa,

att motionerna I: 5 och II: 13 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.»
